

Marek Šmíd

Šimon Bárta

Českobudějovický biskup
v letech 1920–1940

Šimon Bárta

Českobudějovický biskup v letech 1920-1940

Marek Šmíd

Recenzovali:

doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz, redakcenk@ruk.cuni.cz

Praha 2025

Redakce Josef Táborský

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

Na obálce: oficiální portrét Šimona Bárty z biskupské rezidence
v Českých Budějovicích

© Univerzita Karlova, 2025

© Marek Šmíd, 2025

Preface © Vlastimil Kročil, 2025

Cover photo © Památkové oddělení Biskupství českobudějovického, 2025

ISBN 978-80-246-6045-5

ISBN 978-80-246-6082-0 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

*Tuto knihu věnuji s hlubokou vděčností své milované ženě Zuzaně,
jejíž láska a neochvějná obětavost mě neustále inspirují
a podporují na mé cestě za poznáním.*

Obsah

Předmluva českobudějovického biskupa Vlastimila Kročila	9
Úvod	11
Šimon Bárta před nástupem do biskupského úřadu	17
Formace žáka a studenta	17
Studia ve Věčném městě	21
Ve službách církve	26
Profesorem náboženství v Pelhřimově a Judova aféra	28
Dialogy o existenci a smyslu života	37
Návrat ke kořenům	41
Šimon Bárta v biskupském úřadu	50
Mezi tradiční vírou a novými horizonty	53
Hledání nového pastýře	57
Napětí a konflikty v diecézi	63
Soužití Čechů a Němců na jihu Čech	68
Péče o záležitosti duše a ducha	73
Odpovědné hospodaření	81
Role kněžského semináře a jeho vliv	84
Duchovní cesty po diecézi i mimo ni	90
V boji se zločinnými ideologiemi	100
Nová realita po září 1938	103
Odchod Šimona Bárty	110
Odchod na věčnost	110
Boj o nástupnictví	115
Naděje v osobě Josefa Hloucha	121
Portrét Šimona Bárty	122
Biskupovo duchovní dědictví	124

Závěr	128
Soupis pramenů a literatury	131
Summary	140
Rejstřík osob	143

Předmluva českobudějovického biskupa Vlastimila Kročila

Vzpomínám na okamžik, kdy jsem ještě jako seminarista procházel poprvé biskupskou rezidencí v Českých Budějovicích. V paměti mi utkvěly portréty místních sídelních biskupů. Jedná se o poměrně velké malby na plátně, pocházející z různých období a od různých autorů, přičemž je zřejmé, že každý z nich se snažil zachytit co nejvěrněji nejen podobu toho či onoho biskupa, ale také ducha jeho osobnosti a jeho charizma. Ačkoliv každý z portrétovaných biskupů je jiný, mají jedno společné: jako pastýři vedli po určitou dobu sobě svěřené stáde. Každý z nich byl v jiné situaci, ať již politické, sociální či náboženské, ale právě i to se nějak do oněch portrétů promítlo, takže stojí za to se před nimi zastavit a zamyslet se nad tím.

Jedním z těch obrazů, který snad každého zaujme, je portrét osmého biskupa českobudějovického Šimona Barty. Shlíží sice poněkud přísně, ale z jeho očí vyzařuje smysl pro spravedlnost a pevný charakter. Výrazně temné pozadí jako by naznačovalo, že patří mezi biskupy (vedle svého předchůdce Josefa Antonína Hůlky a nástupce Josefa Hloucha), jejichž episkopát se odvíjel ve znamení velkých obětí, zkoušek a křížů. Jedná se o dlouhé a v mnoha ohledech velmi smutné, bolestné a těžké období: začíná 1. světovou válkou a rozpadem monarchie, pokračuje první republikou s jejími protikatolickými náladami a vznikem Církve československé a končí 2. světovou válkou, po které přišlo čtyřicetileté období komunistického režimu. Nutno dodat, že po celou tu dobu zmínění pastýři dokázali odvážně a statečně nést svůj kříž v duchu evangelia, jak se sluší na římskokatolické biskupy.

I když se díváme na portrét biskupa Šimona Barty v biskupské rezidenci velmi pozorně, ne všechno se z něj dá vyčíst. Jestliže spatřila světlo světa tato monografie, zaměřující se na život a dílo biskupa Barty, rád se

přiznávám, že jako jeho pátý nástupce mám z tohoto počínu o to větší radost. Autor knihy, historik Marek Šmíd, předkládá totiž pozoruhodný text, z něhož díky celé řadě doposud málo známých detailů vystupuje do popředí Bártova mimořádná osobnost, jeho věrný a realistický portrét.

✂ Vlastimil Kročil

Biskup českobudějovický

České Budějovice 28. srpna 2024

Úvod

Kniha se věnuje osobnosti nejvyššího představitele českobudějovické diecéze v letech 1920–1940. V převážně chronologické linii se dotýká Bártova dětství, mládí, kněžské formace v Římě, jeho duchovního zrání v jižních Čechách a na Vysočině i jeho biskupského působení v českobudějovické diecézi. Jeho dílo zasazuje do nábožensko-církevního vývoje českých zemí ve druhé polovině 19. a první polovině 20. století, přičemž reflektuje rovněž evropský kontext proměn katolické církve i papežství.

Text je založen na diplomové práci *Život a dílo českobudějovického biskupa Šimona Bárty*, kterou autor úspěšně obhájil na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v roce 2019, disertační práci *Život a dílo Šimona Bárty (1864–1940), osmého biskupa českobudějovického*, obhájené tamtéž o čtyři roky později, a studii *Osobnost Šimona Bárty (1864–1940), osmého českobudějovického biskupa*, v období před jeho episkopátem, která byla publikována na stránkách *Theologické revue* v roce 2021.

Ačkoliv základní jádro zůstává víceméně stejné, mění se akcent na jednotlivé aspekty Bártových aktivit a zejména na literaturu, která byla rozšířena i prohloubena, takže osobnost českobudějovického biskupa je představena v hlubší duchovně-intelektuální analýze doby i v kontextu existence českobudějovické diecéze. Jen tak lze totiž téma českých církevních dějin zasadit do širšího středoevropského, resp. celoevropského rámce a vnímat je jako součást proměňujících se církevně-duchovních dějin Evropy 19. a 20. století.

Třebaže je monografie časově vymezena druhou polovinou 19. století, kdy se Šimon Bárta v roce 1864 narodil, a první polovinou 20. století, kdy v roce 1940 skonal, a geograficky českobudějovickou diecézí, jež se přibližně kryje s regionem jižních Čech, její ambice jsou bezpochyby větší.

Jako odborný text se pohybuje na pomezí mezi úzkým zaměřením na katolickou církev na jihu Čech a širším příběhem katolicismu v českých zemích. Snaží se spatřovat v Šimonu Bártovi osobnost, která právě tento přesah měla a po celou dobu svého episkopátu jej udržela. Nezapomíná současně, že zmíněný církevní hodnostář byl jako pastýř jedné diecéze v Čechách rovněž členem domácího biskupského sboru, jenž byl současně vázán na římské centrum i pražské ústředí, které utvářely jeho limity i předznamenávaly jeho možnosti.

Kniha je rozdělena do tří částí. Po úvodu následuje kapitola s názvem Šimon Bárta před nástupem do biskupského úřadu, jež se věnuje období, kdy působil jako kaplan v Sedlici, katecheta a prefekt biskupského semináře v Českých Budějovicích a profesor náboženství v Pelhřimově. Závěr kapitoly mapuje jeho působení v Českých Budějovicích, kde se Šimon Bárta na prahu 20. století stal c. k. profesorem Jirsíkova gymnázia a kde strávil své předválečné, válečné a poválečné období. Kapitola ovšem nesleduje pouze zmíněné působení, ale věnuje se též šířeji rezonujícím událostem, které vířily vody v habsburském mocnářství před rokem 1918, tedy Judově aféře a roli Šimona Barty v ní. Autor v této části práce analyzuje i Bártovy filozofické články, které před první světovou válkou vznikly, aby polemizovaly s tehdejšími protikatolickými náladami části intelektuálních vrstev české společnosti. Ačkoliv intelektuální názorové tříbení s důrazem na filozofii a vyrovnávání se s duchovními rivaly po první světové válce fakticky nepokračovalo, zůstává zajímavou sondou do Bártova myšlení i jeho filozoficko-teologických úvah a představ.

Jádrem práce je rozsáhlá kapitola s názvem Šimon Bárta v biskupském úřadu, která se věnuje době, kdy stál v čele českobudějovické diecéze jako její osmý biskup. Analyzuje poměry bezprostředně po říjnu 1918, kdy se v českých zemích rozpoutal silný kulturní boj, těžkosti Bártova nástupnictví po smrti biskupa Josefa Antonína Hůlky v roce 1920, specifika správy dvojjazyčné diecéze a národnostní tlak i duchovní péči o diecézi včetně činnosti Katolické akce. Značnou pozornost věnuje rovněž existenci kněžského semináře a jeho vlivu i biskupovým cestám po diecézi i mimo ni. Závěr kapitoly je vymezen koncem 30. let, kdy Československo v rámci Mnichovské konference ztratilo rozsáhlé území i množství obyvatel. V českobudějovické diecézi se to konkrétně projevilo ztrátou mnoha farností, věrných kněží i věřících, kteří se přes noc ocitli v nacistické třetí říši.

Kapitola s názvem Odchod Šimona Barty sleduje poslední měsíce Bártova pozemského putování a jeho skon v Českých Budějovicích v květnu 1940. Analyzuje rovněž boj o nástupnictví a poměry v diecézi

v protektorátu Čechy a Morava v období po jeho smrti až do roku 1947, kdy byl novým českobudějovickým biskupem jmenován profesor teologie Josef Hlouch. Druhá polovina této kapitoly představuje exkurz do života českobudějovické diecéze a jejího pastýře, přičemž interpretuje Bártovu osobnost a její místo v české společnosti.

Cílem práce, jak bylo naznačeno výše, je představení osobnosti českobudějovického biskupa, analýza jeho duchovních aktivit a kvalit, syntéza jeho biskupského působení a interpretace jeho episkopátu v letech 1920–1940. Tato zjištění se následně snaží zasadit do politicko-náboženských souvislostí v období meziválečného Československa. Prostřednictvím jeho osobnosti – s důrazem na jeho duchovní, kněžskou, intelektuální a biskupskou formaci – podniká text sondu do fungování jedné diecéze v meziválečném a krátce i válečném období.

Zde musíme zdůraznit, že je českobudějovický biskup Šimon Bárta mimořádnou osobností. Jeho životní cesta představuje svědectví o velikosti muže jihočeského venkova, který se prosadil ve velkém světě. Je důkazem jeho systematickosti, píle a obětavosti, jeho nadšení a horlivosti, jeho hluboké zbožnosti i skutečných znalostí, které v něm nechaly uzrát a zúročit plody římské formace, třebaže on sám o vyšší úřady nestál. Nebyl kariéristou, velikána z něj učinila překotná doba revolučních změn po roce 1918, snad částečně proti jeho vůli. Jeho nepřehlédnutelným vkladem byla nicméně upřímnost a poctivost, s níž jednotlivé kroky podnikal.

* * *

Bártovo působení nelze vnímat izolovaně, je součástí širších proměn českobudějovické diecéze.¹ K jeho osobnosti neexistuje žádná samostatná biografie, nemáme k dispozici ani jeho pozůstalost a neexistují jeho paměti či deníky. Jsme tak odkázáni na poměrně mravenčí práci skládání mozaiky jednotlivých pramenů a literatury, abychom z nich rekonstruovali Bártův intelektuální, kněžský a biskupský profil v kontextu proměn 19. a 20. století.

1 K tomu podrobněji: Jaroslav Kadlec: *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice 1995; Miroslav Novotný et al.: *Die Diözese Budweis in den Jahren 1785–1850*, Berlin 2018; Miroslav Novotný et al.: *Die Diözese Budweis in den Jahren 1851–1907*, Berlin 2021. K osobnostem českobudějovických biskupů např. Rudolf Svoboda: *Jan Prokop Schaaffgotsche*, Brno 2009; též: *Johann Prokop Schaaffgotsch*, Frankfurt am Main 2015; též: *Arnošt Konstantin Růžička*, České Budějovice 2011; též: *Nebroušený diamant*, Praha 2015; Jaroslav Kadlec: *Jan Valerián Jirsík*, České Budějovice 1993; Rudolf Svoboda: *Jan Valerián Jirsík*, Berlin 2019; František Kolouch: *Milion duší*, Brno 2013; Alain Boudre: *Umývač výloh a arcibiskup*, Praha 2016.

Monografie vychází z materiálů rozsáhlých fondů českých, rakouských, německých a vatikánských archivů. Primární jsou pochopitelně domácí fondy, avšak ty zahraniční zasazují úzký diecézní pohled do širšího rámce dějin střední Evropy i proměn katolické církve v námi sledované době.

Nejvýznamnějším z archivů je pro účely studia osobnosti, života a díla Šimona Barty Státní oblastní archiv v Třeboni. Pro námi sledované období jsou v něm ve fondu Biskupský archiv České Budějovice 1785(1786)–1949 k dispozici více než dvě desítky kartonů, z nichž nejzajímavější se věnují biskupskému ordinariátu, studentskému a kněžskému semináři, fenoménu přestupů k jiným církvím, stížnostem na duchovní, eucharistickým kongresům i jednotlivým aspektům činnosti biskupství v letech 1920–1940.

Ačkoliv jsou materiály treboňského archivu poměrně bohaté, při podrobném pohledu zjišťujeme, že značné množství cenných pramenů k analýze Bártova působení je ztraceno (Bártova korespondence, podrobnější fungování biskupského úřadu, konkrétní dokumenty k budově biskupství, materiály ekonomické povahy, přesná evidence kněží a řeholníků atd.); zřejmě byly jako irelevantní nenávratně ztraceny během skartace části fondu. Přesto zůstávají nejvýznamnějším zdrojem, na jehož základě můžeme poměrně plasticky rekonstruovat Bártovu správu českobudějovické diecéze i jeho působení ve funkci biskupa.

Některé dílčí prameny k Bártově mládí a studiu se nacházejí ve Státním oblastním archivu v Českých Budějovicích. Jejich cenným doplňkem jsou digitalizované materiály, např. skeny farních kronik, pamětních knih, knih biřmovanců či školních kronik.

Mezi další významné archivní instituce patří Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze, zejména fondy Politické zprávy – Vatikán a Zastupitelský úřad – Vatikán, které nejenom reflektují československo-vatikánské vztahy v úzkém slova smyslu, ale sledují církevní dějiny v Československu v širším zorném úhlu československého vyslance u Svatého stolce, který díky styku s významnými církevními hodnostáři i působení ve Věčném městě na zmíněné záležitosti hleděl poněkud odlišnou optikou. Pro záměr monografie je i tento druh pramenů cenným svědectvím.

Na některé zajímavé souvislosti Bártova životního směřování poukazují fondy Národního archivu v Praze, zejména fond Předsednictvo ministerské rady, kde jsou dochovány archivní materiály vztahující se k činnosti československých vlád, které byly mimo jiné pravidelně informovány i o obsazování jednotlivých biskupských stolců v Česko-

slovensku. Bohužel ve fondech spojených s nacistickou perzekucí v období protektorátu Čechy a Morava (např. Okupační vězeňské spisy) se žádné materiály k osobnosti Šimona Bárty nenacházejí. Skutečnost je o to překvapivější, že se českobudějovický biskup jistě dostal do hledáčku gestapa a po jeho smrti se rozpoutal diplomatický spor o obsazení českobudějovického biskupství, resp. o rok později dokonce tří českých (arci)-biskupských stolců. Rovněž šetření v kartotéce bývalého Studijního ústavu Ministerstva vnitra, jímž mohl biskup Šimon Bárta procházet, bylo negativní.

V dalších českých archivech se nacházejí jen dílčí dokumenty, které mohou určité aspekty Bártova biskupského působení ukázat v novém světle, nicméně nepředstavují prameny zásadnější povahy, které by zcela měnily vnímání jeho činnosti a významu. Jednotlivosti, které jsme v této práci ovšem nevyužili, jsou k dispozici v Masarykově archivu a Archivu Akademie věd České republiky v Praze, Archivu redemptoristů na Svaté Hoře či Archivu Národního muzea. Překvapivě s negativním výsledkem proběhl průzkum Archivu Vyšebrodského kláštera, třebaže rovněž do jeho fondů se musely dostat hodnotné dokumenty, zejména pro období po roce 1938.

Zajímavé, byť nikoliv rozsáhlé prameny uchovávají zahraniční archivy, např. Historický archiv státního sekretariátu Svatého stolce (Archivio Storico. Sezione per i rapporti con gli stati /Segreteria di Stato/) či Apoštolský vatikánský archiv (Archivio Apostolico Vaticano), zejména fondy Apoštolská nunciatura ve Vídni či Apoštolská nunciatura v Československu. Informace k událostem ve 30. letech obsahuje Rakouský státní archiv ve Vídni (Österreichisches Staatsarchiv).

Mezi významné vydané prameny patří především dokumenty úřední povahy, např. věstník českobudějovické diecéze *Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis* či dobový tisk (*Čech, Hlas lidu, Venkov, Dorost, Jihočeská jednota, Jihočeské listy, Lidové listy* atd.). Cenné jsou též dokumenty zahraniční politiky Svatého stolce v době druhé světové války², paměti druhého československého prezidenta Edvarda Beneše³, paměti kněze a diplomata v době druhé světové války Jaromíra Machuly⁴, deník prvního československého vyslance u Svatého stolce Kamila Krofty⁵ a další. Jejich podrobný soupis je uveden v bibliografii.

2 *Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale*, IV, Vaticano 1967; *Actes et Documents du Saint Siege relatifs a la seconde guerre Mondiale*, VII, Vaticano 1973.

3 Edvard Beneš: *Paměti*, III, Praha 2007.

4 Jaromír Machula: *Vatikán a Československo (1938–1948)*, Praha 1998.

5 Jindřich Dejmek (ed.): *Kamil Krofta*, Praha 2009.